

РІЧКА, ЯКА ТЕЧЕ ЧЕРЕЗ СЕРЦЕ КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ

«Круглий стіл» Міністерства охорони навколишнього природного середовища і журналу «Дніпро»

У дискусії взяли участь працівники Мінприроди, вчені, журналісти, письменники, об'єднані ідеєю пошуку найоптимальніших шляхів вирішення екологічних проблем, що склалися навколо нашої національної святині.

Розмову розпочав міністр Мінприроди Юрій Іванович КОСТЕНКО: Відродження Дніпра є сьогодні однією з пріоритетних цілей державної екологічної політики. Причини тому надто серйозні.

В басейні Дніпра склалася небезпечна — інакше не скажеш — ситуація. Третина земель сильно еродована, загальний вміст гумусу в ґрунті зменшився на 10 відсотків, а за інтенсивністю ерозійних процесів на орних землях Україна вийшла на перше місце в світі. Якість води в більшості річок не відповідає встановленим нормам, річки наполовину замулені, 4 відсотки прогнозних ресурсів підземних вод забруднено або перебувають під загрозою забруднення. Рослинний та тваринний світ деградує внаслідок забруднення повітря, ґрунтів, поверхневих і підземних вод. Торік у води Дніпра скинуто півтора кубічних кілометра забруднених вод, а з ними тисячі тонн нафтопродуктів, завислих речовин, фосфор, азот амонійний, феноли, фтор, формальдегід та інші шкідливі речовини.

Треба мати на увазі, що Дніпро — це не просто 40—50 кубічних кілометрів води. Це — джерело життєдіяльності багатомільйонного населення, невід'ємна складова частина потужного народногосподарського комплексу і, нарешті, колыска історії і культури українського народу. Отже, і проблема полягає в тому, щоб радикально змінити систему природокористування в узгодженні із змінами стратегії розвитку економіки країни, життєвими інтересами людей, що живуть і працюють на Дніпрі.

Вже другий рік діє Надзвичайна комісія з проблем екологічного стану ріки Дніпро та якості питної води, створена за розпорядженням Президента України. Головне її завдання — розробка Національної програми і визначення першочергових заходів екологічного оздоровлення басейну Дніпра. Головним виконавцем цієї роботи призначено Український науковий центр охорони вод.

На своєму останньому засіданні комісія вже розглянула проєкт Концепції Національної програми. Зараз йде її доопрацювання.

Цілі і основні завдання, які ставилися при розробці Концепції і ставляться при розробці Національної програми, — це обґрунтування першочергових заходів в басейні ріки Дніпро, реалізація яких дозволила б досягти гармонії екологічних та економічних інтересів в умовах очікуваних зрушень в структурі господарського комплексу в басейні та технологіях виробництва, забезпечила надійний захист природи і екологічну безпеку сьогодишніх і прийдешніх поколінь. При розробці Національної програми екологічного оздоровлення басейну Дніпра передбачається врахувати наявність нових економічних відносин в суспільстві, структурну перебудову господарства на базі ресурсозбереження, впровадження екологічно чистих технологій, спрямування капітальних вкладень і матеріально-технічних ресурсів на будівництво природоохоронних об'єктів.

Основою для розробки заходів по відродженню Дніпра на період до 2000 року стане комплексна оцінка сучасного екологічного стану і прогноз його змін за можливих варіантів економічного розвитку. Безумовно, будуть враховані результати науково-

дослідних та проектно-конструкторських робіт, що виконувалися в останні роки по різних програмах.

Окремий спеціальний розділ концепції присвячений забезпеченню населення в межах басейну Дніпра якісною питною водою.

Ми зараз також активно розробляємо питання створення фонду відродження Дніпра. Діятиме він при Міністерстві охорони навколишнього природного середовища і формуватиметься за рахунок добровільних внесків українських та іноземних підприємств, організацій, громадян та інших джерел.

Звичайно, робота над Національною програмою відродження Дніпра не виключає інших шляхів. Ми визначили в басейні Дніпра 36 найбільших забруднювачів навколишнього середовища. Їм приділяємо особливу увагу, здійснюємо посилений контроль.

Думаю, позитивно позначиться на стані справ впровадження економічних методів регулювання природокористування. Нещодавно були підвищені нормативи плати за забруднення навколишнього природного середовища. Послідовне впровадження принципу «забруднюєш — плати» має забезпечити зменшення викидів у навколишнє середовище, стимулювати перехід до екологічно чистих технологій.

Цю думку продовжив Віталій Володимирович ПОЛИЩУК, *завідуючий лабораторією біогеографії Інституту зоології АН України*. У своєму виступі він торкнувся багатьох проблем, пов'язаних з Дніпром, проаналізував загальний стан екологічної ситуації в Україні. Не маючи можливості навести повністю цей чималий за обсягом виступ, подаємо його фрагмент.

Поліщук В. В.: Усі забруднення, які відчуває на собі Україна, поділяються на дві кардинально відмінні групи — радіаційне і всі інші види забруднень. Щодо останніх, то завдяки біоті, фотохімії, іншим як природним, так і штучним (від пиловловлювання до механічної обробки) моментам — вони принципово можуть бути знешкоджені. Радіація ж залишається радіацією, і її з кожним роком все більше акумулюється в Україні. На долю радіації, що пов'язана з атомною енергетикою, припадає понад 90% всього екологічного лиха на Україні...

Конкретно щодо Дніпра. Тут спрацював шаблон, коли на Дніпровський водозбір були механічно перенесені розробки з інших, генетично чужих Дніпру басейнів. Світ славен розмаїттям, і те, що притаманне Дніпру, чуже Волзі, Рейну чи Міссісіпі. І ось, не пізнавши або, вірніше, зігнурувавши генезис біогеоекосистеми Дніпра, почали його перебудову!

Без сумніву, технічна сила людини значна і можливість коїти зло величезна. В умовах збалансованої системи не можна порушувати один компонент без того, щоб це автоматично не вело до негативних явищ в суміжному: зарегулювали Дніпро — знизилась якість, а фактично стали не придатними для вживання ґрунтові води півдня України; осушили болота — викликали компенсаційні підтоплення полів; почали великомасштабне поливання — погіршили клімат із значним зменшенням вегетаційного періоду; розорали заплави малих рік, поди, блюдця і депресії — щезли «висячі горизонти води» і 800 сіл залишилися без води і т. д. ...

Крім гідробудівництва, є багато інших чинників погіршення екології України — меліорація, хімізація, внесення в ґрунт маси отрутохімікатів, необґрунтоване збільшення посівних і орних площ, надпотужне забруднення екосфери промисловими і побутовими відходами, практична відсутність переробки сміття, незадовільна кількість очисних споруд тощо.

І внаслідок всього цього як в басейні Дніпра, так і в Україні в цілому все навкруги порушено і гине. Стають непридатними атмосфера, ґрунти, поверхневі і підземні води. Всюди радіація, хімія, сміття і бруд; отруйними стали практично всі продукти, вода, сама українська природа. Екологічна місткість України практично вичерпана, самоочисна здатність вод, ґрунтів, атмосфери, біоти в цілому різко знизилась, і помітними стали процеси вторинних і третинних забруднень.

У таких умовах продовження досьогоднішньої стратегії охорони природи і природокористування недопустиме, а зволікання з введінням принципово нових радикальних природоохоронних заходів просто злочинне. І виходом із становища є повернення до природної екосистеми Дніпра, принаймні такої, якою вона була до гідробудівництва.

Чи є шанс за нинішнього стану деградації врятувати і відновити Дніпро, українську природу, здоров'я нації, високу корисну біопродуктивність її об'єктів? Так, є, хоч і невеликий, і використання його може бути здійснено лиш при згуртуванні для його виконання всіх здорових сил української людності. Кладовище світової історії вкрито

пам'ятниками загиблих і зниклих у небутті націй, які хоч і знали, що їм загрожує небезпека, але нічого так і не зробили для свого порятунку. В той же час є й багато інших прикладів, коли, потрапляючи в скрутне становище, нації згуртувалися, йшли на будь-які труднощі, обмеження, важкі випробування і, врешті-решт, переборювали скруту і продовжували розвиватись. Важливо те, що ще є базис для відновлення, що ще зберігається генофонд флори і фауни, що потенційна самоочисна здатність вод, ґрунтів на Україні величезна і при розумному господарюванні достатня для реабілітації природи.

Екологічне врятування України передбачає велику працю, зміни психології і менталітету. Воно неможливе без кардинальних змін в людській і загальносуспільній свідомості, без руйнування усталених поглядів на технічний розвиток, на недопустимість порушення законів природи. Потрібно подолати споживчу психологію і усвідомити, що в природі є межа, яку переступати не можна. Потрібно відновити все те, що ще можна відновити, зберегти все розмаїття тваринного і рослинного світу, усвідомити, що кожний об'єкт природи відіграє свою роль в екологічних процесах. Шлях до врятування — це і повернення до виробленої тисячоліттями народної традиції господарювання, відновлення природної обстановки та раціональне господарювання. Потрібне відчуження значних площ від сільського господарства і промисловості для встановлення паритету елементів ландшафту, достатніх для відновлення і нормального функціонування екосистем України.

Атомна енергетика як аморальна, найдорожча і екологічно найшкідливіша мусить бути заборонена. Всі нині діючі тут АЕС повинні бути демонтовані, ізольовані і поступово розібрані та дезактивовані. Побудова над тими, що відпрацювали ресурс, АЕС «саркофагів» недопустима. Обов'язково стає дезактивація території України від радіонуклідів, для чого мають бути застосовані найпрестижніші технології та використані біологічні, фізичні та хімічні методи. Вилучені радіонукліди слід компонувати в скляні капсули для подальшого захоронення у відпрацьованих уранових шахтах.

Слід передбачити спуск усіх водоймищ на Дніпрі та інших великих ріках, припинення або зменшення меліорації, відновлення природного режиму річок, плавнів, лиманів, естуаріїв, заплав, відновлення самоочисної здатності водойм, міграційних шляхів риб, нерестовищ, водоохоронних зон, весняних повеней, оптимізація української природи. Конче потрібно перерозподілити земельний фонд України, що цілком реально при переході від колгоспного виробництва до фермерського, на користь природи, відновити ландшафти та їх елементи — болота, ліси, луки, степи тощо. Різно зменшити орні площі, змінити хімічний спосіб боротьби з шкідниками на біологічний, раціоналізувати виробництво, запровадити маловідходні та безвідходні технології, мобілізувати інтелектуальний і науковий потенціал України на вирішення природоохоронних цілей.

Всі ці заходи ні в якому разі не повинні погіршувати економічного стану України, не повинні знижувати комфортність етносу, який тут живе. Виведення з дії будь-якої АЕС чи ГЕС, ліквідація чи перепрофілювання того чи іншого шкідливого виробництва передбачає передуюче введення в дію адекватних за продуктивністю і при тому екологічно безпечних підприємств.

Слід передбачити інтенсивне використання альтернативних джерел отримання енергії (біогаз, геотермальна, сонячна, вітрова), розширення за рахунок використання вугілля теплової енергетики та отримання штучного пального для автомобілів та інших потреб.

Відновлення української природи цілком реальне, наявний в ній потенціал дуже потужний, особливості фаунистичних і флористичних комплексів несуть низку адаптацій до швидкого відновлення. Незважаючи на значні зменшення посівних площ за умов введення фермерського господарювання, загальна біопродуктивність збільшиться в кілька разів і буде достатньою не тільки для самозабезпечення, а й для експорту.

БАГНЮК Валентин Миронович, завідуючий лабораторією техногенних мікробіоценозів Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного АН України: Я поділяю думки професора Поліщука.

Санітарно-гідробіологічний режим нинішнього зарегульованого Дніпра принципово відрізняється від річкового режиму, який він мав до зарегулювання. Дніпру були притаманні риси унікальної річкової екосистеми: піщане ложе, береги, пляжі, що разом з течією забезпечували інтенсивне самоочищення води з одного боку та роз-

виток реофільних гідробіонтів, в тому числі цінних прохідних і напівпрохідних риб,— з іншого.

Ми з В. В. Поліщуком стоїмо за поступовий спуск дніпровських водосховищ, ва врахування давніх народних традицій ведення господарства і природокористування в Україні, за впровадження екологічно чистих джерел енергії, за екологічний пріоритет в промисловості і сільському господарстві тощо.

Основні положення нашої концепції викладені в першому номері екологічного вісника «Ойкумена» за 1992 рік. І хоч наші пропозиції поділяють далеко не всі профільні науково-дослідні установи і вчені, та це нас не відстрашує. Адже запропонована альтернативна концепція — це відхід від прямолінійної, як дорога до комунізму, єдино правильної лінії та стереотипів «кишенькової» науки.

Ми часто жаліємось, що у держави немає коштів на вирішення природоохоронних завдань і що це, мовляв, головна причина нашої скрути. Повністю з цим погодитися не можу. Є питання, які можна вирішувати уже сьогодні на підставі відомих знань і просто здорового глузду. Ось приклад: водопостачання Києва і інших міст України. Вживана у нас технологічна схема водопостачання така: спочатку вода піддається безпосередньо у водоймі в місці водозабору інтенсивному хлоруванню, щоб вбити планктон і колонії мікрободоростей, які заважають на наступних етапах водопідготовки. Після подачі насосами в басейни-змішувачі вода обробляється коагулянтном, потім освітлюється в горизонтальних відстійниках, фільтрується і остаточно знезаражується за допомогою хлорування. Давайте простежимо, що при цьому відбувається. При первинному хлоруванні природної води відмирає і лізується планктон, у воду виділяється велика кількість органічних речовин, у тому числі фенолів, які трансформуються в хлоровані сполуки, зокрема діоксини, що мають високу токсичність і мутагенність щодо живих істот. Частина хлорорганічних речовин, зрештою, неминуче потрапить у мережу питної води, а частина включиться в харчові ланцюги гідробіонтів й піде гуляти по Дніпру.

Що, цю схему не можна зробити безпечнішою?

Інший приклад, що безпосередньо торкається Дніпра і здоров'я населення, що мешкає в його басейні,— це функціонування Бортницької очисувальної станції (БОС). Технологія повної біологічної очистки стічних вод, яка використовується на БОС, застаріла і не відповідає вимогам часу. Це призводить до того, що разом з недоочищеною водою з Києва в Дніпро щодоби скидається 30—35 тонн солей азоту, 8—10 тонн фосфору та від 150 кг до 130 тонн сирової мікробіальної маси, серед якої є патогенні й умовно патогенні бактерії, віруси, яйця гельмінтів та інші шкідливі домішки. Як наслідок — 3-5-кратне збільшення кількості випадків захворювання населення обабіч Дніпра кишковими розладами та вірусними гепатитами.

Разом з тим у світовій науці і техніці, та й у нашій країні існують прості й ефективні рішення цієї проблеми.

Чим же займаються Мінприроди, Держкомунгосп, Держкомнаука та відповідні науково-дослідні і проектні інститути України?

Дай нам, Боже, розуму й розважливості, бо роботи непочатий край...

ОЛІЙНИК Валерій Іванович, начальник відділу водогосподарських обґрунтувань інституту «Укрводпроект»: Юрію Івановичу, ви розповіли про деякі заходи щодо поліпшення стану навколишнього середовища. Це непогано, що збільшуються штрафи за скидання забруднень. Врешті весь світ не винайшов ефективнішого важеля в боротьбі з цим неподобством. Непогано і те, що Мінприроди визначив найбільших забруднювачів у басейні Дніпра, хоч, на мою думку, їх набагато більше, ніж 36. Присутні тут колеги також внесли деякі цікаві пропозиції.

Але мені здається, що, просуваючись у такий спосіб, проблеми Дніпра не вирішити, бо окремих заходів може бути дуже багато. Я вважаю, що перш за все треба сформулювати концепцію екологічного оздоровлення Дніпра, а оскільки басейн Дніпра займає майже половину території України, то і концепцію національної політики в галузі екології.

Подивімось на конкретну ситуацію в басейні Дніпра. Поверхня його на 60% розорана, на 5% урбанізована, на 10% забудована меліоративними системами, на 3% затоплена штучними водоймами. Це означає, що 4/5 первісного природного ландшафту повністю трансформовано.

Така величезна трансформація, помножена на широковідомі негативні способи господарювання, згубно вплинула на всі компоненти його природного середовища, внаслідок чого Україна вийшла на перше місце в світі за інтенсивністю ерозійних процесів на орних землях, якість води у річках на 75% їх загальної довжини не відповідає встановленим нормам, високий ступінь замулення річок має місце на 50% загальної довжини, іде активний процес забруднення підземних вод, деградує рослинний та тваринний світ.

Як на мене, то я особисто вважаю найважливішим кваліфікувати екологічний стан басейну Дніпра не просто як більш-менш важке погіршення умов функціонування природного середовища, але як протиріччя людини і суспільства з природою, тобто як екологічну кризу.

Якщо прийняти саме такий діагноз, то з нього логічно вийде, що відповіддю на кризу мусить стати не лише запобігання окремим негативним впливам на окремі компоненти природного середовища, як це, власне, і робилось досі, а радикальна зміна системи людського мислення, традицій і форм господарської діяльності, взаємовідносин з природою, тобто екологічна революція.

І не треба боятися цього визначення, бо це має бути не миттєва політична ломка, а керований довгостроковий процес. Керований державою і всіма засобами інформації та виховання населення України, а координатором і провідником такої лінії мало б стати Мінприроди. Сформульована концепція відродження Дніпра повинна реалізуватись за докладною програмою, в якій доцільно визначити першочергові і довгострокові завдання.

Мені здається, що першочергові завдання треба обмежити 2000 роком і включити сюди ті пропозиції, які реально можуть бути здійснені. Такі пропозиції існують, вони запропоновані багатьма міністерствами та відомствами. Першочергові завдання могли б бути спрямовані на покращення якості питної води шляхом пом'якшення впливу існуючих джерел забруднення.

Але тут принципово важливим мало б стати усвідомлення того, що високої якості води неможливо досягти, якщо передбачувані заходи торкнуться лише зосереджених джерел забруднення, тобто промислових та інших просторово обмежених об'єктів. Адже на переважній більшості території басейну Дніпра головним фактором погіршення якості води є розосереджені джерела забруднення, тобто урбанізовані площі та сільськогосподарські угіддя.

Довгострокові завдання мають бути спрямовані на зміну структури та екологізацію виробництва, формування оптимальних ландшафтів тощо.

Стосовно заснування фонду відродження Дніпра, про який розповідав Юрій Іванович, скажу, що справа ця потрібна, але мушу наголосити, що одна лише реалізація

відомих на сьогодні заходів щодо відродження тільки малих річок басейну Дніпра коштуватиме орієнтовно близько 1,5 трильйона крб.

Звичайно, ніяким громадським фондом тут не обійдешся. Надії треба покласти на загальнодержавні кошти.

В. М. Багнюк. Цікаво, звідки у вас такі цифри?

В. І. Олійник. З матеріалів паспортизації малих річок. Вже паспортизовано більше третини малих річок басейну Дніпра.

В. В. Поліщук. Які саме заходи передбачаються для відродження малих річок?

В. І. Олійник. Виконуючи розпорядження Уряду, Держводгосп веде паспортизацію малих річок за макетом, що був розроблений 12 науково-дослідними організаціями Академії наук, Київського університету, Мінприроди, Мінгеології, Держкомгідромету, Держагропрому, Держводгоспу.

Паспорт малої річки — це на сьогодні єдиний науково-технічний документ, який дає вичерпну інформацію про стан саме екосистеми річки, розглядаючи її у комплексі: басейн — заплава — русло. Це дає змогу пропонувати і комплексні заходи, серед яких є агротехнічні, гідротехнічні, захист підземних вод, знешкодження забруднюючих стоків, раціоналізація водокористування тощо.

В. В. Поліщук. От якраз і не треба застосовувати гідротехнічні заходи, що призводять до згубного спрямлення річок.

В. І. Олійник. Віталію Володимировичу, згадаймо Конфуція, який застерігав: «Перш ніж приступити до дискусії, домовтеся про значення слів». До пропонуваніх технічних заходів входять розчистки, а не спрямлення. Причому розчистки тільки, так би мовити, «антропогенних» замулів, тобто тих, що створились від нашої загальної безгосподарності в останні 30—40 років. І це в багатьох випадках просто необхідно, тому що підвищена в порівнянні з природною замулюваність малих річок призводить до їх катастрофічного обміління, заболочування заплав, підтоплень прилеглих угідь, селищ і таке інше.

А спрямлення річок — то вже загалом історія інженерної меліорації. Спрямою річок справді захоплювалися в довоєнні і повоєнні роки, коли наука не встигала за масовим будівництвом, а конкретні наслідки ще не проявились. Потім ми помудрішали, і в останні 15—20 років я не пригадую справді інженерних проектів, які б передбачували спрямлення.

Якщо ж хтось зараз це робить, то це самодіяльність окремих організацій, що мають землерийну техніку і всіляко підробляють на «ниві екології», користуючись необізнаністю дрібних замовників і безконтрольністю з боку природоохоронних органів.

Взагалі заходи щодо відродження річок можуть бути ефективними тільки за умови, що вони застосовуються комплексно на водозборі, у заплаві та в руслі. За іншого підходу то буде марною тратою фінансових і матеріальних ресурсів. Панацею від згубної і марнотратної самодіяльності я бачу в законодавчому ліцензуванні особливо важливих видів робіт щодо відродження річок, але без створення нової монополії.

ШЕВЧУК Василь Якович, заступник міністра Мінприроди, поділився враженнями від поїздки у складі делегації Мінприроди України до ФРН. Зокрема, він зацентрував на тому, що в Німеччині існує досконала концепція природоохоронної діяльності, що робить усі суб'єкти господарювання зацікавленими у дотриманні екологічних норм і законів. Це дало змогу досягти значного поліпшення екологічного стану Рейну та інших річок, зробити комфортним для життя людини усе довкілля.

Годі й казати, яке велике значення має досвід розвиненої країни для нашої молоді держави, що з великими зусиллями намагається «розгребти» екологічні «авгієві стайні» на своїй території.

Василь Якович пообіцяв про все це розповісти в окремій статті, яку ми запропонуємо, сподіваємося, нашим читачам в одному з найближчих номерів журналу.

ТКАЧОВ Анатолій Олександрович, начальник управління регіональних проблем природокористування Мінприроди: Розмови про біду Дніпра тривають і тривають. А вода в Дніпрі каламутніє і каламутніє. Хвилі його вкриваються брудною піною. Води багато. Але її не стає ні людям, ні риbam, ні рослинам. Бо то нібито й не вода.

Та найбільшою бідою для Дніпра стають вже ті довготривалі розмови та зойки. Вже другий рік говоримо про концепцію Національної програми екологічного оздоровлення Дніпра. А хто бачив ту концепцію? Мабуть, нічого показати. А така концепція має бути виставлена на сприйняття всього загалу. Без цього вона навіть не стартує.

Але щодо концепції — то майбутнє. Скоріш за все, мабуть, знову утопічне. А те, що справді стане дійсністю, визначається сьогоднішнім.

Що ж сьогодні маємо? Поглянемо на проект державного контракту про введення в дію природоохоронних об'єктів у 1993 році за рахунок централізованих капітальних вкладень по розділу — будови в басейні Дніпра. Маємо очисні споруди Дніпродзержинського ВО «Азот», Черкаського ВО «Хімволокно», Кременчуцького нафтопереробного заводу, разом аж 133 тисячі кубічних метрів на добу. Ще деякі дрібні споруди, очисні споруди Запоріжжя — 260 тисяч кубометрів на добу. І все. Бо на більше коштів немає. А найближчим часом вони з'являться?.. В економіці чудес не буває. Значить, не з'являться.

У нашій країні на охорону природи витрачається чисто символічна частка від валового національного продукту. Вона настільки мала, що про неї говорити незручно, бо вона на порядок менша, ніж у цивілізованих країнах. Зате на армію ми знову витрачаємо більше. Від них. Не на порядок, але набагато.

Щоб не відкладати вирішення екологічних проблем, маємо лише один вихід — реструктуризацію державного бюджету шляхом зниження витрат на оборону та збільшення витрат на екологію. Тобто, потрібна екоконверсія бюджету. Наші, м'яко кажучи, помітні оборонні витрати можуть безболісно зменшитися на ту частку, яка відійде до охорони природи і найперше до лікування болячок Дніпра. При цьому наші вояки, в яких вже немає стільки потенційних ворогів, як раніше, могли б «за ту ж зарплату» перейнятися інтересами неньки природи. Я вважаю, що багато з наших відважних вартових з більшим задоволенням охороняли б чи організовували господарчу роботу по відновленню малих і великих річок, атмосфери міст, край запущених земель тощо, ніж охороняти військові об'єкти. І назва у них має бути дуже гарна — екологічна варта або щось ще краще.

Але слід зауважити, що у нас в економіці немає однієї важливої ланки: відокремлених суб'єктів природоохоронної господарської діяльності. Вони є в складі виробничих галузей, комунальному господарстві і повністю підпорядковані їх інтересам, а в бюджеті держави немає навіть окремого рядка, де б визначалися фінансові кошти на збереження природи як стаття бюджету.

У розвинених країнах природоохоронну господарську діяльність здійснюють спеціальні підприємства та установи. Наприклад, у Франції в так званих басейнових агентствах охорони води (всього їх шість) працює близько 1,3 тисячі управлінців, які здійснюють організацію виконання робіт по забезпеченню необхідних показників якості води.

Такі ланки господарського управління конче потрібно створити нам. Вони мають взяти на себе функцію господаря природних об'єктів. Потрібен і господар Дніпра — юридична особа з функціями вилучення плати за водокористування та їх відповідного матеріального втілення в водоохоронні об'єкти. Контроль за цією діяльністю здійснювали б захищені водокористувачі.

Тут є над чим попрацювати і законодавцям, і фахівцям з економіки та організації природокористування.

ТОПАЧЕВСЬКИЙ Андрій Олександрович, письменник: Наші ріки течуть на південь. Згідно з відомим законом Бера, що ґрунтується на обертанні Землі, праві береги Дніпра й Десни — гористі, уривчасті. Давньоукраїнські міста будувалися саме на таких правобережних пагорбах, над кручами, звідки відкривається неосяжний краєвид на луки й зарічанські заплавні ліси. Там виблискували люстерка озер, голубіли звивисті простори, темнілі діброви й гаї осокорів... Величезний оздоровчий і естетичний вплив цих пересованих водоймами «прерій». Чи краще сказати — був? Бо від розкішної природи Дніпрового лівобережжя мало що залишилося. Прийшли люди, зовсім незнайомі ні з Беровим, ані з іншими законами Природи, та й затопили заплаву середнього й нижнього Дніпра.

Разом з річищами й старицями, деревами й травами Великого Лугу й усього Лівобережжя під воду пішли десять сіл, кілька містечок з незліченними старожит-

ностями, садибами й церквами. Кажуть, що й поховання славного лицаря Війська Запорозького Івана Сірка вже підмиває вода... Та епоха «великих будов» минула, і сьогодні все частіше говоримо про те, як повернути здоров'я Дніпрові. Замало відновити течію, звільнити його береги від гнилих розливів штучних «морів». Необхідно побачити Дніпро в світлі історії. Власне, наша історична пам'ять повинна підказати, яким має бути врятований Дніпро!

Зрозуміймо нарешті, що пам'ять — це не просто збереження минулого, це турбота про вічність — отже, про майбутнє. Пам'ять дана людині Богом саме для того, щоб подолати ми безжальний час; адже ще античні греки найбільше боялися Хроноса, який ковтав власних дітей. Пам'ять — це погляд у день Завтрашній.

Отже, пригадуючи минуле Дніпра, уявімо собі його майбутнє. Чи відродяться поруч з легендарним Трахтемировим маленькі Зарубинці, що дали назву стародавній культурі прашурів наших? Чи зможе ожити великий острів навпроти Канева — незабутнє Заріччя? Чи допоможе нам пильніше відчуті Кобзареві думи краєвид, що відкривається з Чернечої гори на козацькі села Ліпляву, Калиберду й Прохорівку? А що робити з потонулими вербами з В'юнищ, які малював Шевченко — як і церкву в Андрушах? Як бути із замуленими старицями Ревухою, Гарузкою, Химчиним Викрутом, Протокою?

На всі подібні питання має відповісти майбутній проект відновлення Дніпра. Звичайно, за умови, що в ньому будуть враховані не лише технічні, екологічні, географічні, а й історичні, архітектурні, етнографічні, етноботанічні та багато інших проблем. Адже природна спадщина невіддільна від спадщини культурної. Рятуюмо ж бо не просто Дніпро — йдеться про річку Пам'яті.

Підводячи підсумки «круглого столу», Юрій Іванович Костенко підкреслив важливість цієї акції. Міністр зробив акцент на тому, що проблема порятунку Дніпра, котра включає в себе цілий комплекс проблем, потребує величезної уваги як з боку держави, так і з боку громадських організацій, врешті, кожного громадянина незалежної України.

У цьому значна роль відводиться пресі, котра має пристрасно і водночас кваліфіковано порушувати питання екологічної освіти населення, засуджувати вияви невігластва і шкідництва щодо природи, пропагувати приклади високоєфективної природоохоронної діяльності промислових підприємств, суб'єктів аграрного виробництва...

Підготували *Анатолій ГАТЕНКО,*
Володимир ЧУЙКО